

Література:

1. BORENSTEIN, Jason, et al. AI ethics: A long history and a recent burst of attention. *Computer*, 2021, 54.1: 96-102.
2. BYNUM, Terrell Ward. A very short history of computer ethics. *APA Newsletters on Philosophy and Computers*, 2000, 99.2: 163-165.
3. MOOR, James H. What is computer ethics? In *Computers and Ethics, Metaphilosophy*, Basil Blackwell, 1985, 16.4: 266 – 275
4. WEIZENBAUM, Joseph. *Computer power and human reason: From judgment to calculation*. 1976.
5. WIENER, Norbert. *Cybernetics or Control and Communication in the Animal and the Machine*. MIT press, 2019.
6. WIENER, Norbert. *The human use of human beings: Cybernetics and society*. Houghton Mifflin, 1950.
7. The Z3. URL: https://web.archive.org/web/20060211035420/http://irb.cs.tu-berlin.de/~zuse/Konrad_Zuse/en/Rechner_Z3.html

ПРОБЛЕМА ДОСВІДУ: МІЖ РЕАЛЬНІСТЮ ТА ВІРТУАЛЬНІСТЮ

Городиська О.М.

*Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут»,
м. Харків, Україна*

Досвід завжди має індивідуальний вимір. Ба більше: справжній, дійсно значущий досвід може бути лише індивідуальним. Саме це є базою і умовою стійкості, цілісності Я, яке спроможне знаходитися у полі постійних трансформаційних подій, яким і є життя. При цьому трансформації, зміни, переходи – це, найперше, про сам спосіб життя, про цінності, про життєві орієнтири, які зумовлюють зміст Я. Тут варто зазначити, що справжнє «Я» завжди «знаходить стійкість тільки в собі, і тільки в цьому є причина щастя і самореалізації людини. Однак через розширення впливу і подальший глибинний симбіоз із людським технологічній і цифровій цивілізації вдається змінити бачення цінностей, тому людина, націлена лише на щось зовнішнє, часто приймає фальшивість за щирість, жорстокість за справедливість, фальшивість за правду, власницьку поведінку за любов і марнославство за почуття обов'язку» [2, р. 19]. Тому важливою проблемою для самовизначення Я та усвідомлення, розуміння ним свого справжнього досвіду є питання про реальність. Зрозуміло, що традиційно реальність у філософії інтерпретується як синонім всього, що дійсно існує (або існувало) навколо, або просто ототожнюється із дійсністю. Проте усі ці концепти не є самоочевидними, і це становить суттєву складність у процесі розуміння людиною себе, свого досвіду і життя.

Звичайно, можна спростити розуміння реальності до позиції наукового реалізму, але таке бачення аж ніяк не допомагає у розумінні людиною її особистого досвіду, а часто й тих життєвих орієнтирів та ціннісних настанов, які лише й можуть бути справжньою основою для проходження людиною свого унікального життєвого шляху. Реальність, в якій живе людина, яку вона формує і яка формує її, завжди є багатовимірним явищем, феноменальним по суті, зі складними відносинами між різними елементами та процесами, що її утворюють. Наприклад, дискурси як складне комунікативне явище, складна система ієрархії знань, що включає, окрім текстів, екстралінгвістичні фактори (знання про світ, думки, установки, цілі адресата та ін.) як ідеологічні установки, врахування яких є необхідним для розуміння, значною мірою самі формують реальність. Фуко свого часу заперечував, що дискурси механічно копіюють «об'єктивну» реальність; а також стверджував, що за певних умов дискурси можуть формувати та перетворювати реальність [6, р. 152]. Це допомагає зрозуміти природу подій, що трансформують, сам

досвід людини. Перетворююча подія як технічний термін може бути визначена як щось, що відбувається в реальності, будь то для окремої людини, групи або всієї цивілізації. Це раптово ставить під сумнів і навіть скасовує впевненість у тому, що раніше вважалося само собою зрозумілим, тим самим змушуючи людей, що їх було зметено цією хвилею, подумати про свій досвід, навіть про все життя, потенційно змінюючи не тільки їхній спосіб життя, а й їхню особистість. Тому важливою характеристикою реальності для людини, яка здобуває свій дійсний, унікальний життєвий досвід, є рухливість, змінюваність, і це неможна звести до наукового емпіризму чи навіть науково-теоретичного пояснення.

Таким чином, питання про реальність природним чином виходить у поле внутрішньо-зовнішньої взаємодії світу і Я, самої людини, тож очевидним є звернення до феноменологічного бачення реальності. Крім того, взаємодія зі світом, а отже досвід людини, завжди має історичний бік, що лише посилює елемент динамізму в його розумінні. Не випадково в термінах часу в Е. Гусерля «Я є сучасним, що має динамічну... спрямованість. Ця спрямованість говорить також про те, що актуальне буття, яке в своєму осередді є здійсненням себе, своїм горизонтом має здійснене буття, те буття, що стає, і те буття, що ще тільки буде здійснюватися» [3, р. 173]. Тож окрім рухливості, змінюваності, певної історичності та динамізму справжній досвід завжди характеризується абсолютною відкритістю, і це, мабуть, його найфундаментальніша характеристика. Свого часу Г. Г. Гадамер робить висновок про те, «що досвід не має «керівних принципів». Власне, саме ця позбавленість принципів і є ознакою відкритості» [3, р. 167]. В чому, власне, полягає ця відкритість? Гадамер підкреслював той факт, «що досвід має значення доти, доки його не спростує новий досвід, характеризує, цілком очевидно, загальну суть досвіду, хай то йдеться про наукову постановку в сучасному розумінні чи про досвід повсякденного життя у тому вигляді, в якому він завжди відбувався» [1, р. 325]. Більше того, «досвід, за власною його суттю, сам знімає в собі і тим ніби стирає свою ж історію. Це вже стосується досвіду повсякденного життя, але передовсім – науковій постановки питання досвіду. Ось чому те, що теорія досвіду телеологічно зорієнтована на здобуття істини, яке відбувається в цьому досвіді, є не випадковою однобічністю сучасної теорії науки, але фактично обґрунтованістю» [1, р. 322]. Таким чином, досвід є сама відкритість; це завжди новий досвід, невловимий момент дійсного здобуття власної істини (не загальної) із обов'язковою спрямованістю на настання нового досвіду, нової істини. Через це питання про реальність як певний результат досвіду також стає вкрай важко вирішити, оскільки реальним може бути лише дійсно здобуте, а не щось теоретично обґрунтоване, яке просто не містить логічних протиріч. Саме тому досвід як *eventum tantum*, чисту подію, можна вловити лише в полі феноменологічного горизонту.

Отже варто підкреслити, що для розуміння, усвідомлення досвіду завжди необхідно відрізнити феноменологічний опис від емпіричного опису та традиційного науково-теоретичного пояснення, оскільки він, на відміну від інших згаданих, найперше, про внутрішній досвід, що відбувається зсередини останнього, з позиції спостерігача, який є включеним до нього. *Eventum tantum* і є справжня реальність, і вона є феноменальною, бо ми «можемо говорити про подію лише як про вже залучену до душі, що її виражає, та до тіла, що її здійснює, але ми були б абсолютно безпорадні, якби говорили про неї без цієї відстороненої частини...» [5, р. 106]. Як влучно тут зазначив Делез: «Як сказав би китайський (чи японський) філософ, світ – це Коло, чистий «резерв» подій, які актуалізуються в кожному «я» і реалізуються в речах одна за одною...» [5, р. 106]. Тож вочевидь теоретичний, сторонній опис реальності протистоїть феноменальному, який базується на інтенціональності і концентрується у чистому досвіді. Феноменальна реальність не є теоретичною, навпаки, – вона до-теоретична, фактична. Реальність виявляється осередком рухливого і завжди відкритого досвіду, єдністю істинних

феноменів, які є дійсними фактами життєвого світу, оскільки «... фактичність є моментом, коли досвід усвідомлює себе як той, що перебуває в умовах відчуженості (буття в світі), впливає на результат сприйняття-конституювання себе. Цей вплив реалізується в практиці» [3, р. 173]. Феномен в даному випадку як органічна цілісність містить внутрішні закономірності розвитку, не пов'язані безпосередньо ані з онтичною, ані з імагінативною реальностями, і в цій особливості проявляється його унікальна онтологічна природа, вільна від домінування як об'єктивного, так і суб'єктивного вимірів.

Також різні елементи єдиної феноменальної реальності досить чітко розподіляються людиною за різними онтологічними рівнями Я, вони можуть бути віднесені до дійсного, уявного, реального тощо. Оскільки досвід завжди індивідуальний, то й про реальність не можна стверджувати, що вона одна, але також вона не є нескінченно множинною. Скоріше вона є багатоманітним явленням реальності як спектру «життєвих світів», що складають в сукупності людський світ. Крім того, реальність обмежується як спекулятивними здібностями розуму, так і почуттями (переживаннями), які, у свою чергу, породжують індивідуалізовану чуттєвість (тобто здатність да відчуття). Отже реальність ніколи не є емпіричною, а також не є ідеальним уявленням розуму, вона феноменальна і ґрунтується на індивідуальному здоровому глузді, пов'язаному зі сферою потреб та цінностей людини, а тому передбачає екзистенційне переживання достовірності того, що сприймається, яке, в свою чергу, базується на специфічній чутливості “феноменального тіла” людини. Таким чином, досвід переживання реальності навколишнього світу та реальності власного існування мають спільне джерело. І ця підстава не може бути трансцендентною, вона має бути лише іманентною людині в усій її повноті та цілісності. Більше того, необхідно підкреслити безперервність і цілісність людського досвіду, представленого в єдності феноменальної реальності життєвого світу людини, що і складає екзистенційне переживання цієї реальності. Тож не можна сказати, та й «неможливо знати, де закінчується чуттєве та починається інтелігібельне: це новий спосіб висловити те, що двох світів не існує» [5, р. 66]. Тому вкрай цікавими та актуальними питаннями сьогодні видаються проблеми віртуальності, а точніше: чи можна вважати віртуальну реальність власне реальністю? І чи є можливим досвід людини у такому просторі?

Поки реальність сусідила із технологіями Web 1.0 до Web 2.0, досвід людини не відчував сутнісних впливів, оскільки йшлося просто про посилений інформаційний супровід того, що ми сприймаємо. Проте нове покоління Інтернету Web 3.0 змогло не тільки об'єднувати інформацію, але й зчитувати її, як це можуть люди, а отже проводити незалежне навчання та отримувати знання за допомогою людиноподібної поведінки. Не випадково Web 3.0 робить можливими створення, наприклад, цифрових близнюків, аватарів, або інших механізмів, які забезпечують людині глибоку участь, своєрідний життєвий досвід та ціннісні виміри, актуальні для користувачів мережі. Тож Web 3.0 є не лише інтелектуальним Інтернетом, він є також тривимірним голографічним простором, який може надавати користувачам безпрецедентну інтерактивність, занурення та участь, в тому числі чуттєву, й особливе місце тут посідає концепція метавсесвіту (Metaverse). Як мережа віртуальних світів, зосереджена на соціальній взаємодії, метавсесвіт являє собою майбутні сценарії застосування технологій та способу життя. Метавсесвіт змушує людей усвідомити, що Інтернет – це не просто технічний інструмент, а новий простір, який має характеристики всебічного переплетення віртуального та реального. З одного боку, метавсесвіт розглядається як віртуальний простір, повністю паралельний реальному світу, а з іншого, метавсесвіт розглядається як новий цифровий простір, який нерозривно пов'язаний із реальним простором і дійсно несе в собі майбутній спосіб життя людей.

Метавсесвіт використовує різні технології, щоб зосередитися на створенні нового простору, який принципово інтегрує реальний фізичний простір та віртуальний цифровий простір. Серед цих технологій – вже згадані цифрові близнюки, штучний інтелект,

технології візуального занурення, представлені віртуальною реальністю, доповненою реальністю, змішаною реальністю, а згодом – розширеною реальністю. На тепер домінує імерсивна віртуальна реальність. За допомогою імерсивної технології та технології взаємодії людини з комп'ютером імерсивна віртуальна реальність досягла прориву від «пласкої, пасивної та односпрямованої» до «тривимірної, активної та інтерактивної». Так, з 2016 року пристрої VR, представлені Oculus та HTC Vive, швидко розвивалися, і сенсорна стимуляція (візуальна, слухова, тактильна), що генерується користувачами у віртуальному світі, може бути перетворена на реальний чуттєвий досвід у реальному світі. Це означає, що за допомогою пристроїв VR та соматосенсорних пристроїв людина більше не обмежена традиційними фізичними умовами, і її занурення у віртуальну реальність значно посилюється, що породжує новий досвід.

Глибока інтеграція інформаційних технологій нового покоління, таких як 5G, хмарні обчислення та штучний інтелект з технологією VR, поступово сформували більш зрілу технологічну систему метавсесвіту, що допомагає з'єднувати географічно розділених кількох користувачів або кілька віртуальних світів, тому кожен користувач може приєднатися до одного і того ж віртуального світу одночасно і випробувати віртуальний досвід разом з іншими людьми. В свою чергу, технологія розширеної реальності (XR) на основі VR/AR/MR реалізує стрибок з реального простору у віртуальний простір, потім у об'єднану реальність, де віртуальне та реальне зливаються. Зокрема, технологія цифрових двійників – це розробка додатків віртуальної реальності, що поєднує фізичний об'єктний простір і віртуальний об'єктний простір для досягнення безшовної інтеграції та органічного зв'язку між реальним і віртуальним світами. Дуже показовим тут може бути приклад віртуального весілля, яке пройшло у 2022 році у метавсесвіті Decentraland, а в церемонії взяли участь представник суду, свідки та близько 2 тис. гостей [4]. Це взагалі виглядає майже природним наслідком того, що більшість великих компаній, так чи інакше пов'язаних з Інтернет-технологіями, перетворюються на творців метавсесвітів: Microsoft (корпоративний метасвесвіт), Facebook (Metaverse), Nvidia (omniverse), Decentraland (Decentraland) тощо.

В подальшому передбачається, що за допомогою мозкових комп'ютерних інтерфейсів бар'єр між реальністю та віртуальністю буде повністю зруйнований, що дозволить користувачам вільно управляти різними частинами віртуального тіла своїм розумом та взаємодіяти з віртуальним світом за своїм бажанням. Тобто двостороння функція передачі інтерфейсу мозок-комп'ютер зможе передавати користувачеві зворотний зв'язок кількох почуттів через мозкові сигнали, отримувати той самий чуттєвий досвід, що й у реальному світі, і реалізовувати інтеграцію людей та віртуального світу. Тому проблеми розуміння того, що є реальність (феноменальна) і чим є досвід в ній, вкрай загострюються; і якщо вважати справжній досвід людини відкритим, то чи можна буде за умови щільного взаємопроникнення реального і віртуального вловити ту саму *eventum tantum*, яка залишається єдиною підставою істинного індивідуального досвіду цілісного Я?

Література:

1. Гадамер Г.-Г. Істина і метод. Том 1: Герменевтика I: Основи філософ. Герменевтики. Пер. Олександра Мокровольського. К.: ЮНІВЕРС, 2000. 464 с.

2. Городиська О.М. Людина як межа: в пошуках власної істини. *Вісник Національного технічного університету «ХПІ»*. Серія: *Актуальні проблеми розвитку українського суспільства: зб. наук. праць*. 2022. № 1. С. 18–24. URL: <http://repository.kpi.kharkov.ua/handle/KhPI-Press/58407>

3. Мінаков М.А. Питання про досвід у формулюванні феноменологічної герменевтики: відповідь з позиції трансцендентальної філософії. *Практична філософія*. №1. 2004 (№11). С. 167–174.

4. Нечипоренко М. Пара з Аризони зіграла перше весілля в метавсесвіті Decentraland. URL: <https://web.archive.org/web/20220209101616/https://thepage.ua/ua/news/u-metavsesviti-zigrali-pershe-vesillya>

5. Deleuze G. *The Fold: Leibniz and the Baroque*. Foreword and translation by Tom Conley. London: The Athlone Press Ltd. 1993. 168 p.

6. Szokolczai A. Liminality and Experience: Structuring transitory situations and transformative events. *International Political Anthropology*. 2009. Vol. 2. №. 1. P. 141–172.

СУЧАСНІ ВИКЛИКИ ПРОФЕСІЙНОГО ВИХОВАННЯ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ

Данченко І.О.

*Державний біотехнологічний університет;
ГО Українська асоціація суспільствознавців та педагогів,
м. Харків, Україна*

Професіоналізм випускника вищого навчального закладу сьогодні розглядається в термінах розвитку фахової компетентності, професійного становлення, соціально-професійної зрілості та готовності до виконання професійних обов'язків. Процес формування особистості студента як майбутнього фахівця є багатофакторним і значною мірою залежить від ускладнення соціальних умов сучасного світу.

Зміна ідеалів та стандартів поведінки людини підсилює так званий «феномен ризику» (П. Штомпка), що виникає внаслідок глобалізації, інституціоналізації та універсалізації. Усі ці фактори нині сприймаються набагато гостріше, що підвищує рівень суб'єктивного відчуття ризику. Це призводить до нестабільності соціального життя, що ускладнює адаптаційні процеси особистості, її соціальну ідентифікацію та емоційний стан.

Визнання багатогранності людської природи (О. Больнов, Й. Петерсен, Г. Райнерт, Г. Рот та інші) спрямовує акценти на розвиток у молодого покоління відповідальності за суспільство, а також готовності надавати допомогу, що вимагає виховання навичок співпраці та самосвідомості. Це підкреслює необхідність створення умов для самовизначення та самореалізації особистості, що передбачає глибше розуміння її цінності як індивіда.

Сьогодні спостерігається перехід цінностей від колективістських до особистісних, що пов'язані з прагненням до успіху та добробуту. Це можна пояснити відсутністю чітких зовнішніх орієнтирів, що змушує індивіда покладатися на внутрішні цінності. Однак така зміна призводить до уповільнення темпів соціального розвитку.

На цьому тлі система виховних інститутів також опиняється в стані невизначеності. Інформаційно-комунікаційні технології та університети починають відігравати важливу роль у формуванні нових мережевих відносин у системі «особистість – університет». Суспільство ж розглядається як самоорганізована система, місце, де спільна діяльність наповнює соціальну структуру новими сенсами.

Наукова література вказує, що поняття «соціальності» трактується і як системна характеристика, що лежить в основі розвитку будь-якого суспільства, і як особливість самої людини. Соціальність формується в процесі соціалізації, де важливу роль відіграє виховання, що збагачує та розширює межі процесу професійного становлення.

Система освіти як частина соціокультурного простору формує стандарти знань, умінь та цінностей. У цьому контексті особистість проявляє себе як носій певних соціально визначених якостей, дотримуючись традицій, норм і соціально схвалених авторитетів.